

The article's primary objective is to thoroughly discuss Professor Ivan Ohiienko's role in supporting Ukrainian scholars in this field, focusing on Yevhen Tymchenko, a prominent figure in 20th-century historical lexicography.

Ivan Ohiienko played an instrumental role in this narrative by meticulously reviewing the historical dictionary, the first volume of which was published in 1930 (Volume I). He exhaustively analyzed the dictionary's volume and concluded that the methods and approaches to its compilation needed reconsideration, specifically in favor of the Ukrainian language and its ancient history. The scholar emphasized the incompleteness of the recorded Ukrainian lexicon from the 14th to the 18th centuries, particularly the absence of a lexicon from the 11th to the 12th centuries. He was concerned that detractors and adversaries of the Ukrainian language would use this dictionary volume to their advantage.

Ivan Ohiienko expressed his hope that the Ukrainian Academy of Sciences, responsible for the situation concerning the historical dictionary, would reevaluate the principles of the dictionary, taking into account all remarks and critiques.

Regrettably, the «Ukrainian revival» period concluded with numerous reprisals against Ukrainian scholars, especially linguists and historians of the Ukrainian language. Yevhen Tymchenko was among the list of prohibited Ukrainian scholars, and the subsequent volume of the dictionary was annihilated in the printing house.

**Key words:** historical dictionary of the Ukrainian language, Ivan Ohiienko, Yevhen Tymchenko, card index, national context, European context.

*Отримано: 17.09.2023 р.*

УДК 811.161.2'373:821.161.2-97Огієнко

DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.58-63

**Яна Журенко**

*ORCID 0000-0002-4511-1199,*

*аспірантка кафедри української мови,*

*Кам'янець-Подільський національний*

*університет імені Івана Огієнка*

## **СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ ЖІНОЧОГО І ЧОЛОВІЧОГО ЯК МОРАЛЬНОЇ НОРМИ ПОВЕДІНКИ В ПРАЦІ ІВАНА ОГІЄНКА «УКРАЇНЬСЬКА ЦЕРКВА»**

Стаття присвячена поглядам Івана Огієнка в праці «Українська церква» щодо ролі жінки у сакральному, суспільному та політичному тогочасному житті країни, вербалізації моральних норм поведінки чоловіків та жінок. Бачення гендерних ролей як моральних норм поведінки в працях Івана Огієнка не були предметом окремого дослідження, що й спричинило актуальність задекларованої нами теми.

**Ключові слова:** сакральні тексти, моральні норми, Іван Огієнко, національний стереотип, мовний образ.

**Постановка проблеми.** Постать І. Огієнка непересічна та різностороння: політичний діяч, науковець, видавець та релігійний діяч. Учений залишив півтори тисячі праць, що спонукають наукову спільноту до нових пошуків та осмислення писемних скарбів як митця, так і давніх пам'яток. Громадсько-політична та релігійна діяльність Івана Огієнка, яка є найменш дослідженою,

допоможе розкрити переконання та світогляд визначного діяча, доповнювати-ме загальну картину про його неординарну особистість.

Писемна творчість І. Огієнка привертала та привертає увагу багатьох науковців та активно студіюється в таких аспектах: роль І. Огієнка в дослідженні історії української мови, роздуми над основними положеннями його концепції рідномовного навчання і виховання, увага до перекладу Святого Письма та богослужбовних книг (А. Білан, А. Богущ, І. Гирич, В. Задорожний, В. Ляхощкий, С. Наконечна, О. Опанасюк, Д. Степовик, В. Чухліб); окремі аспекти мовно-освітніх питань (О. Біла, А. Білан, Я. Ганіткевич, І. Квітко, З. Курдина, І. Кучинська, В. Ляхощкий, К. Недзельський, М. Тимошик); вивчення мовознавчої спадщини (В. Опанасенко); дослідження релігійного світогляду І. Огієнка (З. Тіменик, О. Баженов, І. Заїчківська); визначення місця Івана Огієнка в освітньому та політичному просторі України як фундатора Державного українського університету в м. Кам'янці-Подільському (О. Завальнюк, С. Копилов).

**Метою дослідження** є аналіз мови сакральних текстів І. Огієнка, ілюстрація у них гендерних стереотипів, вербалізація бачення вченого моральних норм поведінки людини, роль жінки у суспільному та політичному тогочасному житті.

**Виклад основного матеріалу.** Дослідження релігійної складової спадщини І. Огієнка розпочалося в кінці ХХ сторіччя, оскільки праці І. Огієнка довгий час були у спеціальних фондах бібліотек з грифом «таємно». Сакральні тексти є найменш дослідженими, проте значущими: «На основі біблійної релігійної тематики Іларіон перший у вітчизняній думці змальовує образ історії, створює своєрідну її концепцію, яка сповнена глибоким філософським світоглядним змістом, роздумами про долю всього людства» [8, с.22]. Мовна особистість І. Огієнка постає перед нами як особистість історика мови, історика церкви, історика культури, історика друкарства, де кожен напрям наскрізно пронизаний націєцентризмом та об'єднаний сакральними теоріями.

І. Огієнко був глибоко віруючою людиною, що вплинуло на його світогляд та спричинило напрям політичної діяльності в уряді УНР (міністр сповідань). Таким чином, частина текстів, створених І. Огієнком, мали сакральний характер. Серед яких одним з найважливіших є переклад Біблії: «Огієнкова Біблія, як і десятки інших його перекладених і виданих за кордоном богослужбових книг, виконує і сьогодні, окрім релігійної, ще одну важливу місію – забезпечення українському народові його невід'ємного права читати і пізнавати Святе Письмо» [6, с.37]. Відзначимо також інші відомі сакральні тексти: «Українська мова 16 століття і Крехівський апостол», «Ідеологія Української Церкви», «Слово про закон і благодать», «Українська церква».

Праця «Українська мова 16 століття і Крехівський апостол» ілюструє історію українського народу й живі елементи української мови в релігійних пам'ятках. У праці «Ідеологія Української Церкви» вчений відзначає: «Єдиним і майже безконкурентним творцем української культури аж до кінця ХVIII-го віку була Українська Церква та українське духовенство, які створили своєму народові літературу, науку, школу, друкарство, музику, малярство, світську інтелігенцію й т. ін., а також створили йому добрі людські умовини соціального життя» [2, с.61]. Праця «Слово про закон і благодать» написана «про закон, Мойсеєм даний, і про благодать і істину, які з'явилися через Христа (Іоанн 1, 17), повість ся і про те, чого досяг закон і чого досягла благодать, – спершу закон, а потім благодать; спершу тїнь, а потім істина» [1]. «Українська церква» привертає увагу читача тим, що на основі численних історичних джерел Іван Огієнко розповів про майже тисячолітню історію християнства в Україні.

Як уважав митрополит, «Українська Агіологія, цебто наука про українських Святих та про їхню працю, має велике й основне значення в історії Української духової культури, бо кожен з Святих ревно й самовіддано реально працював для християнізації народу, цебто для розвою української духової культури» [5, с.13]. Таким чином, праці Івана Огієнка сакрального спрямування крім теологічної виконували також просвітницьку та державотворчу функцію.

Проте бачення гендерних ролей як моральних норм поведінки в працях Івана Огієнка не були предметом окремого дослідження, що й спричинило актуальність задекларованої нами теми.

Для української національної культури характерні власні архетипні гендерні стереотипи, норми й ролі. Сучасна дослідниця мови Т. Космеда, спостерігає трансформацію патріархальних гендерних норм, ролей і стереотипів, в основі яких закладені концепти «чоловік» та «жінка» [4, с.109-119]. На думку інших учених, «важливим сегментом політичного менталітету є єдність бінарних опозицій, які виявляються в уявленнях суспільства, станів, політичної еліти, її ціннісних орієнтаціях і ставленнях до держави, влади, права і закону, демократії, свободи, рівності, справедливості...» [3, с.185]. Тому твори стають національним матеріалом для розуміння дійсності, а на прикладі окремих персонажів відтворено узагальнені чоловічі та жіночі образи.

І. Огієнко має своє оригінальне бачення на місце і роль жінок та чоловіків у суспільному та політичному житті країни. Персонажем твору «Українська церква» є княгиня Ольга. Вона відзначається високим розумом, силою духу: *«Жінка Ігорєва, княгиня Ольга, що визначалася великим розумом, була вже християнкою, – чи ж вона не могла вговорити й чоловіка свого стати також християнином? [...] Першою відкритою християнкою, про яку зберегла нам звістку історія, була княгиня Ольга, жінка Ігорєва. Це була жінка міцної волі й великого розуму...»* [7, с.34]; красою та розумом: *«Правда, наш Літопис про все це розповідає докладно. Року 955-го поїхала Ольга до Царгороду, до царя Костянтина; той дивувався її красі та розуму...»* [7, с.35]; хитрістю (яка на думку патріархального суспільства мала б бути властива лише чоловікам): *«... Коли цар настоював, щоб таки одружитися з Ольгою, та насмішувато відповів їйому: «Чи ж закон християнський дозволяє батькові одружитися з дочкою?» Обманений Костянтин тільки й відповів на це: «Переключала мя еси, Ольго...»* [7, с.35].

У тексті Іван Огієнко Князю Володимирі надає таких рис: сміливість, уміння приймати рішення: *«Це був князь великого державного розуму, це був розумний та енергійний володар величезної могутньої держави. [...] Культурний розвиток власної держави, її добробут настирливо говорили Володимирі про те, що він мусить якнайбільше зблизитися з Заходом, з Європою, мусить пересадити в Україну цю європейську культуру. А найпершим ключем для всього цього було одне – християнство, зміна старої віри на нову, охрещення. І Володимир порішив охреститися»* [7, с.56-57]; холодний розум: *«він робив, як йому підказував його здоровий державний розум: християнство було надзвичайно корисне для українського народу, бо єдило його до європейської культури, бо єдило до могутньої держави, якою була тоді Греція; і ось ці політичні мотиви примусили князя Володимира прийняти нову віру, християнство»* [7, с.57]; виваженість: *« – Коли хочеш бути з праведниками праворуч, – каже філософ – охрестися... Князь добре запам'ятав ці слова, але відповів: – Підожду це трохи...»* [7, с.57].

Морально-психологічні риси, якими наділена княгиня Ольга, а саме: високий розум, сила духу, краса, хитрість є відмінними від тих, що мали жінки у тогочасному суспільстві, та в багатому чому ідентичні з чоловічими.

Мовний образ княгині можемо також спостерігати через вчинки та дії, які часто є незвичними. Спостерігаємо хитку гендерну опозицію: роль державотворця виконує жінка, яка бере активну участь у політичному житті країни: «... як жінка князя, а потім (Ігор помер 945 р.), як регентша за малого Святослава, вона мусіла додержуватися віри того народу, на чолі якого стояла...» [7, с.34-35]»; «Але все ж таки Ольга вже проявляла себе відкрито, як християнка; деякі відомості говорять, що вона будувала навіть якісь церкви, – і цьому напевне можна вірити» [7, с.36].

Княгиня Ольга, виховуючи сина, впливає і на його світогляд та прийняття ним політичних рішень: «Року 972-го загинув князь Святослав від руки Печенігів; на Київський престол сів син його Ярополк; але не надовго, – р. 980-го його вбив брат Володимир і відняв великокняжий престол. Який був стан християнства за Ярополка – нічого певного не знаємо; треба тільки догадуватись, що кн. Ольга виховала сина таким, що він не заважав розвитку й поширенню християнства; у всякому разі стан християнства за Ярополка погіршити не міг» [7, с.39]; «Вона ж була християнка, і не може бути, щоб ця розумна жінка не прищепила нової віри й малому Володимирові, як вона прищепила його другому внукові своєму, Ярополкові, про що свідчить і наш Літопис. Можуть заперечувати, що коли Ольга не зробила християнином сина свого Святослава, то так само могла не прищепити нової віри й Володимирові» [7, с.52].

Проте, не лише княгиня Ольга, а й інші жінки через свої дії могли бути причиною прийняття доленосних рішень: «І підіриси, Володимир не цурався християнства; так, знаємо, що з п'ятьох офіційних жінок Володимирових аж чотири були християнки (одна грекinya, одна болгарка і дві чешки). Не може бути, щоб ці жінки-християнки не впливали на князя Володимира; ми ж знаємо з історії, що жінки-християнки справді нахилили своїх чоловіків не тільки до зміни віри, але й до охрещення свого народу; пригадаймо хоча б королеву польську Бону (чи Домбровку), чешку з походження, що вговорила свого чоловіка, польського князя Мечислава I, прийняти християнство» [7, с.52-53]; «Варяги, що їх так багато було в війську Володимирів, і що займали в нього високі посади, давно були вже християнами; вони, при допомозі жінок Володимирових, могли з добрими наслідками впливати на князя, підкреслюючи йому скрізь вищість християнства й нагадуючи йому про мудру Ольгу, що теж прийняла нову віру» [7, с.53]; «Володимир легко піддавався думці охрестити весь свій народ – усю цю справу, як ми бачили вище, легше й з більшим успіхом робило саме оточення Володимирове, – його жінки-християнки, окремі варяги-християни, а в молодих літах – мудра бабка його Ольга» [7, с.64-65].

Незвичним у творі є те, що княгиню канонізовано: «Ольга померла р. 969-го в глибокій старості (десь маючи 70-75 років); поховали її як християнку; умираючи, «заповідала Ольга не творити тризны над собою, бгъ бо имущи презвитерь, сей похорони блаженную Ольгу». Пізніше княгиню Ольгу канонізовано, але коли саме – не відомо; здається, що в домонгольську добу вона була вже святою» [7, с.38], так як більшість українських святих є особами чоловічої статі.

У сакральних текстах І. Огієнко омовлює «чоловіче» та «жіноче» як моральну норму поведінки у тогочасному суспільстві. Мовний образ персонажа здійснюється через морально-психологічні характеристики, вчинки та дії, які часто є незвичними та невідповідними особі жіночої / чоловічої статі. Ці характеристики вчинки та дії відзначаються своєю національною, ментальною, культурною унікальністю. Сакральні тексти, створені Іваном Огієнком, стають національним матеріалом для розуміння дійсності.

**Список використаних джерел і літератури:**

1. Лларіон Київський. Слово про закон і благодать. Давня українська література: хрестоматія / упоряд. М.М. Сулима; пер. сучасною українською В. Крекотень. Київ, 1992. С. 195-214.
2. Лларіон, митрополит. Идеологія Української Церкви. Українська Церква і наша культура. Вінніпег, 1991. 84 с.
3. Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф. Ментальний вимір української цивілізації. Київ: Генеза, 2017. 560 с.
4. Космеда Т.А., Карпенко Н.А., Осіпова Т.Ф. та ін. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: колект. моногр / за наук. ред. Т.А. Космеди. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. 472 с.
5. Митрополит Лларіон. Українська патрологія: підручник для духовенства і українських родин. Вінніпег, 1965. Ч. I, II, III.
6. Огієнко І. Історія української літературної мови / упор., авт. істор.-біогр. нарис-су та приміток М.С. Тимошик. Київ: Либідь, 1995. 294 с.
7. Огієнко І. Українська церква. Т.1. Нариси з історії української православної церкви. Прага: Вінніпег: Вид-во Юрія Тищенко, 1942. 234 с.
8. Федів Ю.О., Мозкова Н.Г. Історія української філософії: навч. посібник. Київ: Вид-во Україна, 2000. 512 с.

**References:**

1. Ilarion Kyivskyi. (1992). Slovo pro zakon i blahodat [The word about law and grace]. Kyiv. [in Ukr.].
2. Ilarion, mytropolyt. (1991). Ideolohiia Ukrainskoi Tserkvy. Ukrainka Tserkva i nasha kul'tura [Ideology of Ukrainian Church. Ukrainian church and culture.] Vinnipeg. [in Ukr.].
3. Kalakura, Ya.S., Rafalskyi, O.O. & Yurii, M.F. (2017). Mentalnyi vymir ukrainaskoi tsyvilizatsii. [Mental dimension of Ukrainian civilization] Kyiv: Heneza. [in Ukr.].
4. Kosmeda, T.A. (Ed.) (2014) Henderna linhvistyka v Ukraini: istoriia, teoretychni zasady, dyskursyivna praktyka [Gender linguistics in Ukraine: history, theory, discursive practice]. Kharkiv: KhNPU im. H.S. Skovorody; Drohobych: Kolo. [in Ukr.].
5. Mytropolyt Ilarion. (1965). Ukrainka patrolohiia. Pidruchnyk dlia dukhovenstva i ukrainaskykh rodyn. [Ukrainian patrology. Textbook for clergy and Ukrainian families] (Vol. 1-3). Vinnipeg. [in Ukr.].
6. Ohienko, I. (1995). Istoriia ukrainaskoi literaturnoi movy [History of Ukrainian language]. Kyiv: Lybid. [in Ukr.].
7. Ohienko, I. (1942). Ukrainka tserkva [Ukrainian church]. (Vol 1: Essays on the history of the Orthodox Church). Praha: Vinnipeg: Vyd-vo Yuriiia Tyshchenka. [in Ukr.].
8. Fediv, Yu.O., Mozkova, N.H. (2000). Istoriia ukrainaskoi filosofii [History of Ukrainian philosophy]. Kyiv: Ukraina. [in Ukr.].

*Yana Zhurenko*

**STEREOTYPING OF MALE AND FEMALE  
AS A MORAL NORM OF BEHAVIOR IN  
IVAN OHIIENKO'S WORK «UKRAINIAN CHURCH»**

At the current stage, the works of I. Ohienko's encourage the scientific community to new searches and understanding of the written treasures of both the artist and ancient monuments.

Sacred texts are the least researched, but they are significant, since on the basis of biblical religious themes, Hilarion was the first in national thought to depict the

image of history, creates a peculiar concept of it, which is full of deep philosophical worldview content, reflections on the fate of all mankind.

The article is devoted to the study of I. Ohiienko's sacred texts language, the illustration of stereotypes in the text, the verbalization of the scientist's moral norms mission of that time behavior, the role of women in social and political life. Ivan Ohiienko's sacred works become national material for understanding reality, and generalized images are reproduced on the example of individual characters.

Ivan Ohiienko has his original vision of the place and role of women and men in the social and political life of the country. In sacred texts Ivan Ohiienko discusses «masculine» and «feminine» as the moral norm of behavior in that time society. The linguistic image of the character is carried out through moral and psychological characteristics, deeds and actions, which are often unusual and inappropriate for a female person. These characteristics are marked by their national, mental, and cultural uniqueness. Sacred texts of Ivan Ohiienko's become national material for understanding reality.

**Key words:** sacred texts, moral norms, Ivan Ohiienko, national stereotype, linguistic image.

*Отримано: 28.10.2023 р.*

УДК 811.161.2:81.42

DOI: 10.32626/2309-7086.2023-20.63-71

**Любов Завальська**

*ORCID 0000-0002-6922-5844,*

*кандидат філологічних наук, докторант,*

*доцент кафедри прикладної лінгвістики,*

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

## **ПЕТИЦІЯ ЯК МОВЛЕННЕВИЙ ЖАНР УКРАЇНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТСЬКОГО ДИСКУРСУ**

Статтю присвячено аналізу системи мовленнєвих жанрів сучасного українського президентського дискурсу. Дослідження президентського дискурсу як одного з різновидів політичного дискурсу виконано в комунікативно-прагматичному аспекті. Це передбачало врахування особливостей комунікативної взаємодії учасників політичної інтеракції, обраних стратегій і тактик спілкування та виявлення комунікативних інтенцій. Розглянуто один з нових жанрів українського президентського дискурсу – петиція Президенту України. Проаналізовано петиції громадян до Президента за 2015-2023 роки та визначено структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні риси цього жанру. Враховано дистанційний та опосередкований характер петицій як жанру електронної комунікації глави держави з громадянами України. Схарактеризовано основні комунікативні стратегії мовців у петиціях та специфіку комунікативної поведінки Президента як адресата та відповідача. Зосереджено увагу на мовних засобах досягнення перлокутивного ефекту в мовленнєвому жанрі петиції. Визначено комунікативну інтенцію спонукання як основну в петиції, що зумовлює реалізацію мовленнєвих актів пропозиції та прохання. Розглянуто двокомпонентну структуру петиції та проаналізовано власне звернення мовця та відповідь адресата в комунікативній взаємодії за участю непрямого масового адресата. Розглянуто структурні елементи відповіді Президента як складника мовленнєвого жанру петиції та визначено її перформативний характер. Схарактеризовано проблеми досягнення перлокутивного ефекту в петиціях та низьку дієвість у політичному дискурсі.

**Ключові слова:** президентський дискурс, політичний дискурс, мовленнєвий жанр, петиція, комунікативна інтенція, перлокутивний ефект.